

(א) מה נשתנה

משנה פסחים י: ד – ה מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל אביו

1. ואם אין דעת בבן אביו מלמדו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות

[*רמב"ם הל' חמץ ומצה פרק ח:ב וכאן הבן שואל, ואומר הקורא מה נשתנה...]

שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה

שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות הלילה הזה מרור

שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל הלילה הזה כולו צלי

[**רמב"ם שם... שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין והלילה הזה כולנו מסובין... בזמן הזה אינו אומר והלילה הזה כולו צלי שאין לנו קרבן, ומתחיל בגנות וקורא עד שגומר דרש פרשת ארמי אובד אבי כולה.]

שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים

[***פסחים קטז. אמר רב ספרא הכי קתני אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים]

2. ולפי דעתו של בן אביו מלמדו מתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה:

רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור

פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים

מצה על שום שנגאלו אבותינו במצרים

מרור על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר:

"והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים"...

(ב) בין מה נשתנה לארבעת הבנים

1. מה נשתנה
2. עבדים היינו...
3. מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק,
4. אמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה,
5. ברוך המקום, ברוך הוא. ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, ברוך הוא.
6. כנגד ארבעה בנים דברה תורה....
7. והגדת לבנך – כול מראש חדש?

(ג) הבנים בתורה

3. שמות י:א-ב ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתתי אלה בקרבן: ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה'.
4. שמות יב:כד-כז ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם: והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן ה' לכם כאשר דבר ושמרתם את העבדה הזאת: והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבדה הזאת לכם: ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו:
5. שמות יג:ה-ח והיה כי יביאך ה' אל ארץ הפנעני והחתי והאמרי והחוי והיבוי אשר נשבע לאבתך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש ועבדת את העבדה הזאת בחדש הזה: שבעת ימים תאכל מצת וביום השביעי חג לה': מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבלך: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים:
6. שמות יג:יא-טו והיה כי יביאך ה' אל ארץ הפנעני כאשר נשבע לך ולאבתך ונתנה לך: והעברת כל פטר רחם לה' וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים לה': וכל פטר חמר תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו וכל בכור אדם בכניך תפדה: והיה כי

ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים: ויהי פי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג ה' כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה על פן אני זבח לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפודה:

7. דברים ו:כ-כה פי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם: ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויצאנו ה' ממצרים ביד חזקה: ויתן ה' אותת ומפתים גדלים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעינינו: ואותנו הוציא משם למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו:

(ד) הבנים בהגדה [ובכ"י אוקספורד של המכילתא דפסחא י"ח]

8. קנגד ארבעה בנים דברה תורה. [נמצאת אומר ארבעה בנים הם]

אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם [טיפש], ואחד שאינו יודע לשאול.

- חכם מה הוא אומר?
 - "מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם" (דברים ו:כ)?
 - ואף אתה אומר [פתח] לו כהלכות הפסח: 'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן'.
- רשע מה הוא אומר?
 - "מה העבדה הזאת לכם" (שמות יב:כו)? {לכם - ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעקר.}
 - ואף אתה הקהה את שניו [אף את הוצאיו מן הכלל]
 - ואמר לו: "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" (שמות יג:ח). {לי - ולא לו}. אילו היה שם, לא היה נגאל.
- תם מה הוא אומר?
 - "מה זאת?"
 - "ואמרת אליו: בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים, מבית עבדים" (שמות יג:ד)?
- ושאינו יודע לשאול
 - את פתח לו, שנאמר: "והגדת לבנך ביום ההוא [לאמר, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים]" (שמות יג:ח)

יהושע כב:כד מחר יאמרו בניכם לבנינו לאמר מה לכם ולה' אלקי ישראל:

ירמיהו לא:כח-כט בימים ההם לא יאמרו עוד אבות אכלו בסר ושני בנים תקהינה: כי אם איש בעונו ימות כל האדם האכל הבסר תקהינה שניו:

Rav Aaron Lichtenstein: "There is a final lesson to learn from the Four Sons: In contrast to the variety of sons, the Torah has only one father, one respondent. The Torah aspires to a situation in which one person can answer all of the questions - from the wise son who asks about tiny details; from the wicked son who is quarrelsome and aggressive; from the simple son who knows nothing but asks; and from the son who does not even know to ask."

<https://www.etzion.org.il/en/holidays/pesach/four-sons-one-father>